

REGERINGSKANSLIET

Utrikesdepartementet

Denna rapport är en sammanställning grundad på Utrikesdepartementets bedömningar. Rapporten kan inte ge en fullständig bild av läget för de mänskliga rättigheterna i landet. Information bör sökas också från andra källor.

Mänskliga rättigheter i Tadzjikistan 2011

ALLMÄNT

1. Sammanfattning av läget för de mänskliga rättigheterna och trendanalys

Respekten för mänskliga rättigheter brister fortfarande på många områden i Tadzjikistan. Inga större förändringar kan noteras jämfört med 2010. Det politiska systemet är starkt präglad av att landet i praktiken är en enpartistat med stark presidentmakt. Oppositionspartier har ofta nekats den registrering som krävs för att få verka.

Rättsväsendet är till stora delar oförändrat sedan sovjettiden och uppvisar betydande brister. Staten utövar kontroll över medier, föreningar och organisationer, bland annat genom strikta krav på registrering. Upprepade trakasserier av journalister har lett till en hög grad av självcensur.

Sedan år 2004 verkställs inga dödstraff, även om straffet enligt lag fortfarande teoretiskt kan utmätas för vissa mycket allvarliga brott.

Tadzjikistan är Centralasiens fattigaste land med en relativt låg utvecklingsgrad, rankad 127 av 187 i FN:s utvecklingsprogram (UNDP) Human Development Index för 2011. Även om index visar en svagt stigande tendens är utrymmet för ekonomiska och sociala reformer och rättigheter mycket begränsat, även om den politiska viljan skulle finnas.

2. Ratifikationsläget beträffande de mest centrala konventionerna om mänskliga rättigheter samt rapportering till FN:s konventionskommittéer

Tadzjikistan har tillträtt:

- Konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter, *International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR)*, samt det fakultativa protokollet om enskild klagorätt (men **inte** protokollet om avskaffande av dödsstraffet)
- Konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter, *International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (ICESCR)*
- Konventionen om avskaffandet av alla former av rasdiskriminering, *Convention on the Elimination of all forms of Racial Discrimination (CERD)*
- Konventionen om avskaffandet av alla former av diskriminering mot kvinnor, *Convention on the Elimination of all forms of Discrimination Against Women (CEDAW)*. Det fakultativa protokollet om enskild klagorätt har endast undertecknats
- Konventionen mot tortyr, *Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CAT)* men **inte** det fakultativa protokollet om förebyggande av tortyr (som inte heller har undertecknats)
- Konventionen om barnets rättigheter, *Convention on the Rights of the Child (CRC)* samt de två tillhörande protokollen om barn i väpnade konflikter och om handel med barn och barnpornografi
- Konventionen om skydd av alla migrerande arbetares och deras familjemedlemmars rättigheter, *Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families (CMV)*
- Flyktingkonventionen, *Convention related to the Status of Refugees*, samt det tillhörande protokollet från 1967
- Romstadgan för internationella brottmålsdomstolen, *International Criminal Court (ICC)*

Tadzjikistan har inte tillträtt Konventionen om rättigheter för personer med funktionshinder eller Konventionen mot påtvingade försvinnanden.

Tadzjikistan rapporterar fortfarande endast sporadiskt till de FN-kommittéer som övervakar att konventionerna efterlevs.

MEDBORGERLIGA OCH POLITISKA RÄTTIGHETER

3. Respekt för rätten till liv, kroppslig integritet och förbud mot tortyr

Det rapporteras regelbundet om tortyr i häkten och fängelser, ofta som ett sätt att tvinga fram bekännelser, även om man från myndighetshåll bestämt hävdar att alla former av tortyr är förbjudna och att bevis framtvingade under tortyr inte godtas av domstolarna. Internationellt gjorda åtaganden har svårt att i praktiken tränga igenom en rätts- och polisapparat, som fortfarande bär en klar sovjetisk prägel.

Situationen i landets fängelser, vilka nu överförts från inrikes- till justitieministeriet, är dålig. Anstalterna härrör huvudsakligen från sovjettiden. Förhållandena präglas av dåliga sanitära förhållanden, överbeläggning, samt brist på såväl mat som mediciner och läkarvård. Observatörer från Organisationen för säkerhet och samarbete i Europa (OSSE) har tillåtits besöka fängelser och vittnar om denna låga standard. Internationella rödakorskommittén, ICRC, kunde tidigare göra fängelsebesök, men rapporterades på senare tid ha fått problem med detta.

4. Dödsstraff

År 2003 beslutade parlamentet att avskaffa dödsstraffet för kvinnor och för män under 18 år. Samtidigt minskades antalet brott som kan beläggas med dödsstraff från 15 till 5. Dessa omfattar bland annat mord eller våldtäkt under försvårande omständigheter, terrorism och folkmord. På förslag av parlamentet införde president Rachmon ett moratorium med verkan från den 30 april 2004. Sedan dess har inga dödsdomar verkställts.

5. Rätten till frihet och personlig säkerhet

Godtyckliga frihetsberövanden och politiskt motiverade arresteringar är vanligt förekommande. Särskilt drabbade är oppositionella och personer som tillhör muslimska grupper som inte är kontrollerade av staten. Enligt en ännu gällande lag från 1961 kan en person hållas i förvar i tio dagar utan att några misstankar behöver delges.

Det finns inga lagar som begränsar möjligheten att byta bostadsort inom landet eller att emigrera. Det tidigare kravet på utresevisum har avskaffats. Ett mycket stort antal tadjiker gästarbetar utomlands, främst i Kazakstan och i Ryssland.

6. Rättssäkerhet och rättsstatsprincipen

Rättssystemet i Tadjikistan har inte genomgått några betydande förändringar sedan sovjettiden. Den dömande makten, som enligt konstitutionen skall vara oberoende, står i många fall under inflytande av den politiska makten. Presidenten har makt att, med parlamentets godkännande, tillsätta och avsätta domare. Utbildningsnivån på landets domare är förhållandevis låg och mutor till åklagare och domare samt andra former av korruption är vanligt förekommande. Detta gäller inte minst bland rättsvårdande statstjänstemän, som har till uppgift att förhindra narkotikasmugglingen genom landet från Afghanistan.

Åtalade har rätt till försvarsadvokat men i många fall rapporteras att de åtalade nekas denna. Åklagaren ansvarar för utredningar av brott, även om häktningsbeslut numera fattas av domare. Allmänt skall principen att en åtalad är oskyl-

dig till dess att motsatsen har bevisats tillämpas, men i praktiken verkar ofta det omvända gälla. Rättegångar skall vara offentliga, förutom i fall då rikets säkerhet berörs.

Det finns lokala och regionala domstolar samt en Högsta domstol. Det finns även ett parallellt system av militära domstolar samt en konstitutionsdomstol.

Det finns en särskild ombudsmannainstitution som ska garantera medborgarnas rättigheter och utreda klagomål från allmänheten. Kontoret har dock små resurser för att fullfölja detta arbete och i olika diskussioner om respekten för mänskliga rättigheter med exempelvis EU, har ombudsmannen snarare försvarat myndigheternas agerande mot till exempel journalister.

7. Strafffrihet

Strafffrihet, det vill säga underlåtenhet från statens sida att beivra och lagföra brott, särskilt brott begångna av statens representanter, är ett stort problem i Tadzjikistan. Korruption inom stats- och rättsapparaten bidrar också till problemet.

8. Yttrande-, press- och informationsfrihet, inklusive på internet

Konstitutionen föreskriver yttrande- och tryckfrihet, men detta efterlevs inte i praktiken. Myndigheterna kan utöva kontroll över medierna genom att försvåra, förhala eller vägra nödvändig registrering, eller genom så kallade vänskapliga råd om vilka nyheter som bör eller inte bör bevakas. Själv censur liksom hot, misshandel och trakasserier av journalister är vanligt förekommande.

Antalet oberoende tidningar har under senare år ökat. Några utges av politiska partier (Kommunistpartiet, Islamiska Förnyelsepartiet), andra ägs av kommersiella intressen. Det bör noteras att det inte finns några dagstidningar i landet. De mest frekvent utgivna tidningarna ges ut tre gånger i veckan. Många gånger är upplagorna mycket begränsade, vilket försvårar opinionsbildningen.

Utöver det statliga TV-nätet, som dominerar utbudet, finns någon enstaka icke-statlig TV-station. Inte sällan uppger dessa att de utsätts för olika former av trakasserier, främst genom krånglig byråkrati i samband med ansökan om sändningslicenser. Tablåerna domineras av sändningar på tadjjikiska och ryska. Ett antal privata radiostationer finns i landet.

Enligt organisationen Reportrar utan gränser senaste rankning av pressfriheten i 179 av världens stater placeras Tadzjikistan på plats 122. Trenden uppges av organisationen vara svagt positiv.

Tillgång till internet ges genom såväl statliga som privata servrar. Internet-användningen ökar, men för stora delar av befolkningen är kostnaden för internet ouppnåeligt hög. Det förekommer att myndigheterna blockerat vissa regeringskritiska webbsidor, såväl inhemska som utländska. Myndigheterna har även sökt begränsa användningen av medier som Facebook.

9. Mötes- och föreningsfrihet

Förenings- och församlingsfrihet föreskrivs i konstitutionen, men begränsas i praktiken. Regeringen utövar strikt kontroll över organisationer av politisk natur, bland annat genom krav på registrering. Flera oppositionspartier har nekats registrering och kan således inte verka. På grund av rädslan för represalier hålls få demonstrationer och möten med politiska motiv. Icke-politiska grupperingar kan tämligen fritt hålla möten.

10. Religions- och övertygelsefrihet

Tadzjikistan har ingen statsreligion och religionsfriheten respekteras i stort, åtminstone vad gäller de stora internationellt etablerade trossamfund. Alla religiösa samfund måste registreras, vilket inte minst fungerar som ett sätt för staten att kontrollera att de inte är politiska sammanslutningar.

Vissa mindre samfund, som Jehovas Vittnen, betraktas med misstänksamhet från myndigheternas sida (bland annat beroende på deras vägran att fullgöra värnplikten). Minimikravet för att erhålla registrering är att samfundet har minst 100 medlemmar.

Arrangörer av icke tillåtna religiösa sammankomster eller seminarier kan ådömas fängelsestraff.

Allmänt finns en oro hos myndigheterna för islamisk fundamentalism bland såväl inhemska som utländska grupper med personer från Afghanistan eller Pakistan.

11. De politiska rättigheterna och de politiska institutionerna

De politiska institutionerna domineras av ett starkt presidentstyre. Det senaste presidentvalet i november 2006 kan inte betraktas som demokratiskt. Utöver den sittande presidenten ställde ytterligare fyra kandidater upp: tre av dem kom från regeringen närstående partier, den fjärde representerade kommunistpartiet. I valkampanjen dominerade den sittande presidenten (som ställde upp för sin tredje sjuåriga mandatperiod) stort i medierna, vilket i förening med att de övriga kandidaterna var tämligen okända bidrog till att presidenten vann med bred marginal. Enligt det officiella valresultatet skulle presidenten ha fått 79,3

procent av rösterna, medan de övriga fyra kandidaterna tillsammans fick dryga 19 procent. Flera bedömare menar dock att presidentens resultat justerats nedåt för att siffrorna skulle se bättre ut än de 90 procent, som flera bedömare hade räknat med. Till bilden hör också att valsystemet i landet bygger på så kallad negativ röstning, det vill säga att i stället för att markera vilken kandidat man vill rösta på skall man stryka över de kandidater som man inte vill rösta på tills endast ett namn kvarstår på valsedeln. Systemet anses gynna omval av den som innehar presidentämbetet.

Vid det senaste valet till de 63 mandaten i parlamentets underhus, i februari 2010, erhöll presidentens parti, Tadzjikistans folkdemokratiska parti, 71 procent av rösterna, det Islamiska förnyelsepartiet 8,2 procent och Kommunistpartiet 7 procent. Ett antal andra partier erhöll cirka 5 procent vardera. I det nyvalda parlamentet dominerar således presidentens parti med 55 mandat, medan Islamiska förnyelsepartiet, Kommunisterna, Agrarpartiet och det Ekonomiska reformpartiet har två mandat vardera. Sedan valresultatet tillkännagivits protesterade flera av de mindre partierna och menade att resultatet påverkats av valfusk av olika slag. Även från Office of Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR) internationella valobservatörer kom en rad anmärkningar mot valets genomförande. ODIHR var också kritiskt mot den valdeposition som kandidater till valen tvingades erlægga.

Kvinnorna är kraftigt underrepresenterade i det politiska livet, även om det formellt inte finns några begränsningar då det gäller kvinnors valbarhet. Antalet kvinnor i parlamentets underhus är tolv, motsvarande 19 procent av ledamöterna.

EKONOMISKA, SOCIALA OCH KULTURELLA RÄTTIGHETER

12. Rätten till arbete och relaterade frågor

Diskriminering inom arbetslivet på grund av kön, hudfärg, religion eller politisk åsikt är formellt förbjuden, men förekommer likväl i viss utsträckning, i synnerhet gentemot kvinnor.

Den normala arbetsveckan är 40 timmar. Medellönen är cirka 35-40 USD i månaden. De fattigaste familjerna får bidrag från staten för att klara uppehållet och många familjer överlever genom någon form av självhushållning. Alla arbetare har laglig rätt att bilda eller ansluta sig till fackliga organisationer. Uppskattningsvis är 90 procent av arbetarna anslutna till någon facklig organisation. Det finns särskilda hälso- och säkerhetsföreskrifter för arbetsplatserna, men de uppfyller inte internationella normer och följs heller inte i praktiken.

Tadzjikistan har tillträtt samtliga åtta av Internationella arbetsorganisationen ILO:s centrala konventioner om föreningsfrihet och förhandlingsrätt, icke-diskriminering i arbetslivet, förbud mot tvångsarbete och förbud mot barnarbete. Såväl inhemska som utländska icke-statliga organisationer menar dock att barnarbete förekommer, särskilt inom jordbruket, men myndigheterna bestrider detta.

Till bilden om arbetstagares ställning hör också det faktum att många tadjjiker – olika bedömare talar om mellan 500 000 och en miljon – arbetar utomlands, ofta med säsongarbete i Kazakstan eller i Ryssland. Dessa migranter har många gånger dåliga kunskaper om sina rättigheter på utländska arbetsmarknader och kan lätt utnyttjas av arbetsgivare i det främmande landet. Dessutom står de många gånger utanför det sociala skyddsnätet, som finns i landet i fråga. Penningöverföringar från dessa gästarbetande tadjjiker utomlands är för många familjer ett helt nödvändigt penningtillskott. Den omfattande arbetskraftsutvandringen leder också till att det på många håll på landsbygden knappast finns några män i arbetsför ålder kvar.

13. Rätten till bästa uppnåeliga hälsa

Landets hälsovårdssystem kan inte sägas vara särskilt välutvecklat. Många sjukvårdsinrättningar dras med stora problem och är dåligt finansierade.

Någon systematisk diskriminering vad gäller tillgång till hälso- och sjukvård kan inte sägas förekomma, dock finns det stora skillnader i kapacitet och kvalitet mellan land och stad. För den bättre bemedlade andelen av befolkningen utgör privata vårdinrättningar ett alternativ till de offentliga.

14. Rätten till utbildning

I Tadzjikistan råder skolplikt för pojkar och flickor till 16 års ålder. Undervisningen är tänkt att vara avgiftsfri, men brist på resurser har gjort att skolsystemet fungerar dåligt. Många barns skolgång försvåras av att de måste arbeta, i synnerhet vid bomullsodlingarna.

15. Rätten till en tillfredsställande levnadsstandard

Levnadsvillkoren i landet kännetecknas av stora ekonomiska och sociala skillnader mellan olika befolkningsgrupper. Även om ingen utbredd svält kan sägas förekomma lever stora grupper, i synnerhet på landsbygden, under mycket knappa ekonomiska förhållanden. Utan den omfattande självhushållningen på landsbygden skulle levnadsvillkoren vara odrägliga.

OLIKA GRUPPERS ÅTNJUTANDE AV DE MÄNSKLIGA RÄTTIGHETERNA

16. Kvinnors åtnjutande av mänskliga rättigheter

Kvinnomisshandel är vanligt förekommande, inte minst i hemmen. Ofta utreds inte dessa brott och många av dem anmäls aldrig. Regeringen har inte tidigare visat någon vilja att diskutera eller komma till rätta med detta problem, men tycks på senare tid ha börjat ändra inställning. En ny strategi för kvinnors villkor har antagits liksom vissa praktiska åtgärder (utbildningsinsatser, seminarier, pilotprojekt finansierade av såväl regeringen som utländska givare). Ett av dessa projekt består i att utbilda kvinnliga brottsutredare i syfte att minska den traditionellt betingade oviljan från manliga utredare att ta sig an dessa ärenden.

Handel med kvinnor är ett stort och växande problem. Tadzjikistan fungerar som såväl ursprungs- som transitland. Människohandel är numera förbjuden enligt lag och kan bestraffas med 5-15 års fängelse. Den första fällande domen för människohandel avkunnades hösten 2004. Enligt Internationella migrationsorganisationen, IOM, som bedriver en tämligen omfattande upplysningsverksamhet i landet om riskerna att bli utsatt för människohandel, får detta förhoppningsvis ses som ett tecken på att de tadzjikiska myndigheterna nu börjar ägna större uppmärksamhet åt detta problem.

Under senare år har sedvänjan att en man skaffar sig flera hustrur börjat breda ut sig. Myndigheterna vägrar att registrera dessa tillkommande äktenskap eftersom polygami är förbjuden, men oftast får de någon form av välsignelse från religiösa företrädare. Kvinnans ställning vid upplösningen av ett sådant äktenskap blir mycket utsatt och helt utan lagens skydd.

Det har tidigare varit vanligt att kvinnor, åtminstone i städerna, både utbildat sig och arbetat. De senaste åren har det dock blivit allt vanligare att flickor slutar skolan redan vid tolv års ålder och färre kvinnor tillägnar sig högre utbildning. Kvinnan har i större utsträckning – tvärtemot traditionen – kommit att bli familjens överhuvud, eftersom många familjefäder saknas efter det inbördeskrig som pågick fram till 1997, eller framför allt på grund av att mannen under stora delar av året arbetar utomlands.

Kvinnorna är kraftigt underrepresenterade i parlamentet och andra maktstrukturer.

17. Barnets rättigheter

Av landets uppskattade befolkning på dryga 7,5 miljoner är mer än en tredjedel under 14 år och mer än 50 procent under 18 år. Det krävs således stora resur-

ser för att säkra barnens grundläggande behov. Sådana resurser har regeringen ännu inte kunnat avsätta. På grund av finansiella problem är tillgången till sjukvård i praktiken mycket begränsad. Så många som ett barn av tre beräknas lida av undernäring. Regeringen samarbetar med internationella organisationer för att komma till rätta med barnens hälsosituation.

Enligt uppgift befinner sig ett av åtta barn på någon form av arbetsplats istället för i skolbänken. Trots att det är olagligt, förekommer det också att skolor stänger under skördetid för att barnen skall kunna hjälpa sina föräldrar med skördearbetet. Minimåldern för att få arbeta är 16 år, men hushållsarbete och vissa jordbrukssysslor betraktas som hjälp till familjen och sysselsätter ofta barn från sju års ålder. Handel med barn förekommer, men ingen tillförlitlig statistik finns att tillgå.

Det finns inga uppgifter om barnsoldater.

18. Rättigheter för personer som tillhör nationella, etniska, språkliga och religiösa minoriteter samt urfolk

Etniska uzbeker utgör ungefär 15 procent av befolkningen, men det uzbekiska språkets ställning blir allt svagare och antalet uzbekiska tidningar, TV-sändningar och skolor minskar. Det uzbekiska språket har ingen officiell status och uzbekerna är underrepresenterade i det politiska livet.

Det ryska språkets ställning har till viss del stärkts genom att presidenten beslutat att ryskstudier skall vara obligatoriska i grundskolan. Den ryska andelen av befolkningen har dock minskat kraftigt under det senaste decenniet och den uppgår nu endast till drygt en procent av befolkningen. Många ryssar har lämnat landet, dels under inbördeskriget, dels av ekonomiska skäl.

19. Diskriminering på grund av sexuell läggning eller könsidentitet

Fram till 1998 var homosexuella handlingar mellan män förbjudna i lag, men då avskaffades detta förbud. Kvinnlig homosexualitet har aldrig reglerats i lagstiftningen. Inga samkönade förhållanden kan registreras eller på annat sätt sanktioneras av myndigheterna.

Traditionella synsätt gör att homosexuella, bisexuella och transpersoner inte är socialt accepterade. Personer som väljer att öppet visa sin homosexualitet kan riskera att utsättas för trakasserier av omgivningen.

20. Flyktingars rättigheter

I Tadzjikistan finns fortfarande internflyktingar efter inbördeskriget, som pågick fram till 1997. Regeringen bistår dessa med skydd och har aktivt samarbetat med internationella organisationer för att hjälpa dem att återvända.

Flyktingstatus utfärdas i enlighet med FN:s flyktingkonvention, som Tadzjikistan har tillträtt. Antalet flyktingar från Afghanistan som ursprungligen var i storleksordningen 10 000 minskade tidigare successivt, dels genom återvändande till Afghanistan, dels genom omplacering till andra länder genom FN:s flyktingorgans, UNHCR, försorg. Från att tidigare i antal ha varit nere i några hundra har antalet flyktingar enligt UNHCR åter ökat på grund av utvecklingen i Afghanistan. Enligt UNHCR härbärgerar Tadzjikistan nu cirka 4 000 flyktingar från Afghanistan.

21. Rättigheter för personer med funktionsnedsättning

En särskild lag föreskriver personer med funktionsnedsättnings rätt till arbete och sjukvård. Dock råder stor arbetslöshet bland funktionshindrade och social diskriminering förekommer. De funktionsnedsattas ställning påverkas också av att många myndighetspersoner fortfarande betraktar och behandlar dem som man gjorde på sovjettiden, och det är sannolikt fortfarande vanligare med isolering och institutionsvistelse än integration i samhället.

ÖVRIGT

22. Frivilligorganisationers arbete för mänskliga rättigheter

Både nationella och internationella organisationer för mänskliga rättigheter verkar i landet. Organisationerna kan registrera sig utan problem, men rädslan för trakasserier gör att många invånare drar sig för att bli medlemmar. Det har förekommit att myndigheterna har hindrat tjänstemän från att delta i seminarier som FN och OSSE har organiserat på temat mänskliga rättigheter. Samtidigt finns det exempel på en dialog mellan organisationer och myndigheter inom området.

23. Internationella och svenska insatser på området mänskliga rättigheter

OSSE, som har ett kontor i Dusjanbe och flera fältkontor ute i landet, genomför regelbundet utbildning på området mänskliga rättigheter. Regeringen har exempelvis även samarbetat med OSSE i utarbetandet av en ny vallag. Även

FN-systemet genomför olika aktiviteter och projekt med bäring på mänskliga rättigheter.

Med början år 1997 bedrev Sverige ett utvecklingssamarbete med Tadzjikistan. Inledningsvis var detta av rent humanitär karaktär, men sedermera kom det främst att inriktas på fattigdomsbekämpning. Det inkluderade även vissa insatser för mänskliga rättigheter, i synnerhet kvinnors situation och bekämpning av människohandel. Regeringen fattade hösten 2007 beslut om att det direkta, bilaterala utvecklingsbiståndet genom Sida skulle upphöra och så skedde också under år 2010.